

Р. У. Серыкаў

г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны

З ВОПЫТУ РАЗВІЦЦА ПРАФЕСІЙНЫХ КАМПЕТЭНЦЫЙ ВЫКЛАДЧЫКА МОВЫ

Прымаючы пад увагу спецыфіку падрыхтоўкі спецыялістаў на педагагічных спецыяльнасцях, можна, думаецца, у ланцужку разглядаемай адукацыйнай сістэмы “школа – універсітэт – прадпрыемства” ў кантэксце абазначанай тэмы апошні кампанент “прадпрыемства” замяніць на “школу”, бо асноўнай сферай рэалізацыі набытых у ВНУ прафесійных кампетэнцый і ведаў для студэнтаў-філолагаў з’яўляюцца навучальныя ўстановы, і, такім чынам, у нашым выпадку атрымаем адукацыйную сістэму “школа – універсітэт – школа”.

У падрыхтоўцы кампетэнтных спецыялістаў-філолагаў (будучых выкладчыкаў мовы і літаратуры) надзвычай важную ролю адыгрываюць магістральныя дысцыпліны, па якіх выпускнікі здаюць дзяржаўныя экзамены, абараняюць дыпломныя работы. У выпадку з філолагамі, у залежнасці ад спецыяльнасці, гэта такія прадметы, як: “Сучасная беларуская мова” (“Сучасная руская мова”) і “Гісторыя беларускай літаратуры” (“Гісторыя рускай літаратуры”), якія найпадрабязнейшым чынам ахопліваюць усе раздзелы і перыяды. Між тым, немалаважнае значэнне ў развіцці філалагічнага кругагляду і рэалізацыі прынцыпаў гістарызму і пераемнасці ведаў маюць так званыя “спадарожныя” філалагічныя дысцыпліны, якія дазваляюць больш грунтоўна ўспрыняць гісторыю граматычных катэгорый і форм слоў, іх этымалогію і лёс у розныя перыяды развіцця мовы. Таму побач з такімі сур’ёзнымі дысцыплінамі, як “Стараславянская мова” і “Гістарычная граматыка беларускай (рускай) мовы”, належную ўвагу трэба адвесці і “Сучаснай славянскай мове”, у нашым выпадку – польскай.

Як ні дзіўна, найбольшую зацікаўленасць у вывучэнні гэтай старадаўняй заходнеславянскай мовы 10-15 год таму назад жыва праяўлялі студэнты гістарычнага факультэта нашай ВНУ, што тлумачылася неабходнасцю грунтоўнага вывучэння агульнага лёсу беларускага і

польскага народаў у межах Першай Рэчы Паспалітай (1569 – 1795 гг.). Веданне польскай мовы адкрывала маладым людзям шырокае магчымасці для знаёмства з арыгінальнымі тагачаснымі дакументамі самай разнастайнай тэматыкі (у тым ліку і беларускамоўнымі тэкстамі XVI – XVII стст., насычанымі паланізмамі). У сувязі з гэтым у асяроддзі студэнтаў-гісторыкаў ад пачатку 1990-х гг. і да сёння гучыць час ад часу беларуская мова. Матывацыя студэнтаў-філолагаў беларускага аддзялення была іншай і жывілася жаданнем практычнага авалодання сучасным маўленнем з мэтай далейшай вучобы ў Польшчы або рэалізацыі сваіх задумак на польскім рынку працы. У любым выпадку, для кожнага студэнта, які браўся за вывучэнне гэтай мовы, яна пачыналася па-свойму адметна і мела свой адмысловы працяг. Але звычайным “арганізуючым пачаткам” у справе знаёмства хаця б з польскай лексікай з’яўлялася базавае веданне *беларускай* мовы, значны слоўнікавы пласт якой вельмі сугучны і этымалагічна тоесны польскай лексічнай плыні. Можна сказаць, што калісьці беларуская мова была своеасаблівым каталізатарам у вывучэнні польскай мовы. Цяпер назіраецца адваротная з’ява. У апошнія гады “ўваходзіны” ў польскую мову для студэнтаў-беларусаў і школьнай моладзі адбываюцца ўсё цяжэй і цяжэй з прычыны зніжэння ўзроўню *рэальнай* падрыхтоўкі па сучаснай беларускай мове ў сярэдніх навучальных установах. Рэальнай таму, што тыя 10-11-класнікі, якія маюць больш-менш сур’ёзную матывацыю для вывучэння польскай мовы і, як правіла, лічацца паспяховымі вучнямі, маючы высокія адзнакі па асноўных школьных прадметах, у тым ліку і па беларускай мове, не валодаюць самай простае беларускамоўнай лексікай. Многія “выдатнікі вучобы” не ведаюць, напрыклад, беларускіх назваў месяцаў, а яны якраз у многім сугучныя з польскімі: *люты* – *luty*, *чэрвень* – *czerwiec*, *ліпень* – *lipiec*, *верасень* – *wrzesień*, *лістапад* – *listopad*. (Такая ж бязрадная сітуацыя назіраецца і з многімі іншымі тэматычнымі групамі агульнаславянскай лексікі). У сувязі з гэтым пры вывучэнні польскай мовы выкладчык *ужо не можа*, як калісьці раней, прапанаваць вучням абаперціся на веды па беларускай мове, каб, згодна з адным з

палажэнняў “Вялікай дыдактыкі” Яна Амоса Коменскага (1592 – 1670), спасцігаць нешта новае на грунце раней засвоенага або даўно вядомага: “Учебный материал располагается таким образом, чтобы сперва усваивалось то, что является наиболее близким, затем – не столь отдаленным, потом – более отдаленным и, наконец, самым отдаленным” [1, с. 266]. Часта прыходзіцца нанова, праз польскую мову, адкрываць навучэнцам скарбы іх “роднай” мовы...

Больш таго, апошнім часам занепадае мова артыкуляваная, вымаўляемая, людзі больш маўчаць, заглыбляючыся ў смартфоны з фантастычнымі магчымасцямі абмену інфармацыяй. Кожны з’яўляецца аўтарам уласных тэкстаў і нават мімавольным стваральнікам сваіх правіл. “Маўчанне” будучых філолагаў афіцыйна падмацоўваецца практыкай татальнага тэсціравання як пры паступленні ў ВНУ, так і ў працэсе навучання па розных прадметах. Пры гэтым усё больш укараняецца кліпавае ўспрыняцце рэчаіснасці, якое пачынаецца ў школе, на задні план адыходзіць лагічнае і вобразнае мысленне моладзі, паслабляецца памяць. Любое тэставае заданне прапануе хаця б адзін гатовы правільны адказ асобе, якая можа не мець абсалютна ніякага ўяўлення аб прадмеце размовы (узаконеная “гульня ў паддаўкі”). Велізарнай праблемай для сучаснага школьніка з’яўляецца напісанне сачынення; гэты калісьці творчы працэс, заснаваны на асэнсаванні, эмацыянальным перажыванні і лагічна-вобразным выкладзе думак адносна прачытаных твораў, не ўяўляецца цяперашнім вучням без дапамогі Інтэрнэту, успрымаецца як трагедыя і перашкода ў камфортна наладжанай жыццёвай плыні.

Масавая імклівая інфарматызацыя грамадства ламае законы правапісу і пунктуацыі рускай мовы як мовы штодзённых зносін, не кажучы пра беларускую. І які-небудзь публіцыстычны тэкст, акуратна вытрыманы ў належных арфаграфічных і стылістычных канонах у апошні час *прыемна здзіўляе*, хаця гэта павінна быць нормай, справай звычайнай. На інтэрнэт-старонках “Нашай Нівы” ўсё часцей з’яўляюцца прыклады няўдалых перакладаў і калькавання з рускай мовы. Вымалёўваецца парадаксальная карціна: адны

кампетэнцыі, звязаныя з інфарматызацыяй грамадства і ўменнем карыстацца сучаснымі сродкамі сувязі, спакваля выцяснююць іншыя

- класічны стыль мыслевыяўлення і красамоўства, вобразнасць, трапнасць, дарэчнасць і іншыя складнікі культуры маўлення і стылістыкі.

У сувязі з гэтым сістэма “школа – універсітэт – школа”, у адрозненне ад сістэмы “школа – універсітэт – прадпрыемства” выглядае “зачараваным колам”, у якім цяжка знайсці вінаватага. І калі *малады* выкладчык ВНУ яшчэ можа абвінаваціць школу ў някаснай падрыхтоўцы вучняў (ягоных цяперашніх студэнтаў), то той жа дацэнт або прафесар ВНУ з салідным педагагічным стажам гэтага рабіць не будзе, бо не раз ужо задумваўся над гэтай трагічнай сітуацыяй: “Да мяне прыходзяць учарашнія недавучаныя школьнікі, якім перадавалі свае веды выпускнікі нашага факультэта, якіх нядаўна вучыў я...”

Што рабіць у такім катастрафічным выпадку? Тут проста няма іншага выйсця, як, асэнсаваўшы гэтку стан рэчаў, брацца за тэрміновае выратаванне сітуацыі кожны на сваім месцы. Думку вялікага асветніка “никакого языка не изучать из грамматики, а каждый язык следует изучать из подходящих произведений писателей” [[Тамсама, с. 252](#)] можна развіць так, што якраз сёння дарэчным і актуальным крокам наперад з боку выкладчыкаў старэйшага пакалення будзе пасільнае адраджэнне гуманых адукацыйных і выхаваўчых прынцыпаў мінулых дзесяцігоддзяў з паступовым адыходам ад тэсціравання ў справе выхавання філолагаў – талковых моваведаў, журналістаў, настаўнікаў, этнографікаў, фалькларыстаў, пісьменнікаў, паэтаў – стваральнікаў, носьбітаў і абаронцаў беларускай нацыянальнай ідэі, а не “культурнага спажыўца”.

Літаратура

1. Коменский, Ян Амос. Избранные педагогические сочинения / Ян Амос Коменский. Под редакцией А. А. Красновского. – Москва: Учпедгиз, 1955. – 651 с.